

יין נסך

טעם האיסור

בשבועות הקרובים נתחיל בסדרת שיעורים בעניין הלכות יין נסך. לפני שנכנס לעומקם של דברים נבחר כי בעניין זה יש להבחין בין שני מושגי בסיס:

א. יין נסך- הוא יין אשר ידוע לנו בוודאות כי נעשה בו שימוש לע"ז.

ב. סתם יינם - יין של נוכרי או לחילופין יין של יהודי שנגע בו נוכרי, וחז"ל אסרו את השימוש בו כדי להרחיק את היהודי מהחברה הנכרית.

אם כן, עומדים לפנינו כעת שני איסורים, הראשון איסור תורה והוא יין שנוסך לע"ז, והשני מדברנין.

בשיעור זה נתמקד באיסור יין נסך - כלומר ביין שידוע לנו כי נעשה בו שימוש לע"ז, ובעז"ה בשיעורים הבאים נעסוק בסתם יינם.

מקור הדין

הגמרא בע"ז (כט:) לומדת מפסוקים שונים את איסור ההנאה מיין שנוסך לעבודה זרה, מדין זבח שנזבח לע"ז. הראשונים על האתר תמהים מדוע ראתה הגמרא צורך לפצל בין השניים, הרי סוף כל סוף מדובר במצבי צבירה שונים של מתנות שהוקרבו לפני הע"ז, וניתן היה ללמוד את שני הדינים מפסוק אחד!

בדבריו בספר המצוות, מספר הרמב"ם על גלגוליו השונים של איסור יין נסך:

"...וזו ראייה מבוארת שיין נסך מאיסורין שלתורה. ובספרי (ס"פ בלק) גם כן כשזכרו תואר התפשט ישראל בשטים לזנות את בנות מואב אמרו 'והוא היה נכנס והצרצור מלא יין אצלה מיין העמונים ועדיין לא נאסר יינן שלגוים לישראל אמרה לו רצונך שתשתה וכו'.' והנה מאמרם 'ועדיין לא נאסר יינן שלגוים' יש ראייה כי אחר זה נאסר בלא ספק, ואולם אמרם (שבת יז:) כי בכלל שמנה עשר דבר שגזרו שמכללם יינם וכן גם כן אמרם (ע"ז נו.) 'שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן', הנה הם ירצו בזה סתם יינם לא יין נסך עצמו. אולם יין נסך עצמו הנה הוא אסור מן התורה. וכבר ידעת אמרם (ע"ז לב., לא.) שלשה יינות הם וכו'. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרקים האחרונים מעבודה זרה" (ל"ת קצ"ד).

הספרי אומר כי בזמן מלחמת מדין, יינם של גויים טרם נאסר, ומתוך דברים אלו מסיק הרמב"ם כי מיד אחר כך יין זה נאסר. כלומר, ישנו איסור הנאה מהתורה מיין גויים שאינו קשור לפעולת ניסוך לע"ז אלא מחשש התקרבות והטמעות בגויים.

כעת, קל יותר להבין מדוע הגמרא דרשה בשתי דרשות נפרדות את איסור יין נסך ואת איסור תקרבות ע"ז. שכן, איסור יין נסך מכיל בתוכו מספר מרכיבים ואין הוא נאסר משום תקרבות לחוד. חז"ל ייחדו פסוק מיוחד לאסור תקרבות

יין נסך ולא כללו אותה עם שאר איסורי תקרבות, משום שהיא מכילה שני איסורים: הנאה מתקרבות ע"ז וחשש חתנות והתקרבות לעכו"ם.

הרמב"ן חולק מכל וכל על שיטת הרמב"ם, ולדעתו כל ענייני יין נסך מקורם בדברי סופרים. הרמב"ן מצטט בשם הפרקי דרבי אליעזר, כי גזרה זו נגזרה כבר בימי פנחס לאחר פרשת בנות מדין, אולם היא קיבלה חיזוק רק בתקופת התנאים. חשוב להדגיש – גם לשיטת הרמב"ן יין שנוסך לע"ז נאסר מן התורה, אלא שלשיטתו הוא נאסר במסגרת דין תקרבות ע"ז ואין הוא קובע שם לעצמו.

אם כן, נחלקו הראשונים האם איסור יין נסך הינו תת איסור של איסור ע"ז (רמב"ן), או שהוא איסור בפני עצמו (רמב"ם).

נפקא מינה

נפקא מינה אפשרית למחלוקת הנ"ל, עולה בדברי רבנו ירוחם. רבנו ירוחם דן בשאלה האם אדם שצרך יין נסך שלא כדרך הנאתו מתחייב, וז"ל:

"וכתבו התוספות כי כל שאסור מחמת עבודה זרה אפילו שלא כדרך הנאתו אסור מן התורה. ואינו נראה כן משאר הפוסקים כי יין נסך אע"פ שהוא מחמת ע"ז במקום חולי אפילו שאינו של סכנה מותר שלא כדרך הנאתו, דכתיב ביה שתיה דכתיב ישתו יין נסיכם. וה"ה בבשר בחלב כמו כלאי הכרם דלא כתי' בהו אכילה אבל כל דבר שכתוב בו איסור אכילה כגון ערלה מותר ליהנות בו שלא במקו' סכנה לרפואה במקום חולי שלא כדרך הנאתו כגון לסוך בזתים או לסוך בשמן של ערלה ושלא הביא שליש בישולו כן מוכח בההיא עובדא דמר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שייף לברתיה בגוהרקי דערלה" (תולדות אדם וחווה נתיב יח חלק ג).

האם אדם ששותה תרופה נגד כאבי ראש במקרה שלא נשקפת סכנה לחייו, אולם ללא נטילת התרופה הוא עלול לשאת כאבים גדולים, יכול לצרוך תרופה מרה ובה מעורב יין נסך? רבנו ירוחם מבין שבשאלה זו נחלקו הראשונים, ולדעתו מותר ליהנות מאיסור יין נסך כאשר מדובר בהנאה שלא כדרכה, במקרה שלנו תרופה מרה. רבנו ירוחם מוכיח את דבריו מדברי הגמרא (כט:) הדורשת את איסור הנאה מיין נסך מהפסוק 'ישתו יין נסיכם', כלומר הגמרא תופסת את האיסור כסוג של איסור אכילה. התוספות חולקים על רבנו ירוחם וסוברים שגם במקרה זה אוסרים, ונראה כי לדעתם איסור יין נסך הוא איסור ע"ז, ובאיסורי ע"ז מתחייבים גם שלא כדרך הנאתו.

נראה כי רבנו ירוחם נוקט כאן בגישת הרמב"ם כי איסור יין הינו איסור אכילה ולכן מתיר את השימוש ביין נסך בהנאה שלא כדרכה, ואילו לדעת התוספות איסור יין נסך הינו סרך איסור ע"ז ולכן הם אוסרים גם בהנאה שלא כדרכה.

נקודה מעניינת נוספת היא כי הרמב"ם מכניס את כל איסורי יין נסך בהלכות מאכלות אסורות ולא בהלכות ע"ז כפי שהיינו מצפים. נראה כי הרמב"ם לשיטתו כי איסור יין נסך הוא

איסור אכילה ולא איסור ע"ז סטנדרטי. מדוע? הרי סוף כל סוף מדובר ביין שהשתמשו בו לע"ז! נראה כי לדעת הרמב"ם עבודת הניסוך היא עבודה משנית בתהליך הקרבה. אם נדייק, ניתן לומר כי הניסוך הינה עבודה המלווה את הפולחן והיא אינה פולחן עצמו. נראה כי הרמב"ם סבור שמשום כך לא אסרה הגמרא יין שנוסך לע"ז מדין תקרובת סתם ולכן טרחה הגמרא וחפשה מקור מיוחד לאיסור הנאה מיין נסך.

טומאת יין נסך

לסיום נביא הלכה מעניינת המחזקת את החקירה שהבאנו לעיל. התוספתא במסכת זבים קובעת כי יין נסך מטמא בשיעור כזית. אולם, שיעור כזית הוא שיעור של מידות יבשות ולכאורה חיוב טומאה של יין נסך היה צריך להיות ברביעית!

נראה כי הרמב"ם יסביר שדין טומאה ביין נסך נובע מכך שיין זה שימש לע"ז, וכל דבר המשמש לע"ז דבקה בו טומאת המת. זאת ע"פ הגמרא בע"ז:

"זבח גופיה מנלן? דכתיב: 'ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים' (תהלים ק"ו), מה מת אסור בהנאה, אף זבח נמי אסור בהנאה" (כט:).

מאחר שדין הטומאה נובע מהיות היין סוג של תקרובת ולא משום היותו אוכל, אין לדון אותו ע"פ שיעורי אכילה שם אנו מוצאים הפרדה בין דברים יבשים ללחים, אלא בשיעורי טומאת מתים שם הסטנדרט הוא בכזית. לעומת זאת, הרמב"ן, הסבור כי התורה לא חילקה בין תקרובת יבשה ללחה יסביר באופן דומה כי בטומאת עבודה זרה יש קריטריון אחיד.

* *

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשס"ט *

* עורך: אביעד ביגנשטוק *

* *

* בית המדרש הוירטואלי *

* מיסודו של *

* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *

* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

* *

* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דוא"ל: office@etzion.org.il *

* *